

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

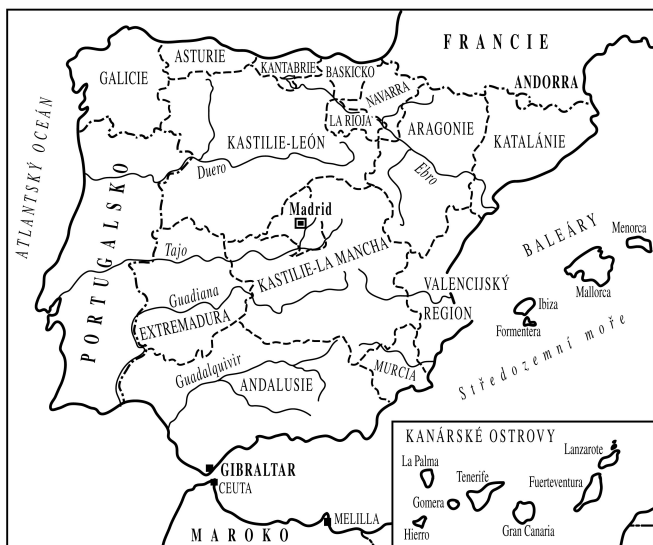
ŠPANĚLSKO

Jiří Chalupa

S T R U Č N Á H I S T O R I E S T Á T Ů

Španělsko

J I Ř Í C H A L U P A

N A K L A D A T E L S T V Í L I B R I , P R A H A 2 0 0 5

Este libro ha sido publicado con la generosa ayuda de la Embajada de España en Praga.

Kniha vychází s laskavou podporou Velvyslanectví Španělska v Praze.

© Jiří Chalupa, 2005

© Libri, 2005

ISBN 80-7277-281-3

Obsah

Španělsko v časech prerománských	9
Lidé z Altamiry	9
Kolonizátoři z východu	10
Země Iberů	12
Země Keltů	14
Kartaginci	15
Hispania Romana	17
Vítězové punských válek	17
Viriatas a ti druzí	18
Romanizace	21
Svět je město, město je svět	23
Malý Řím za Pyrenejemi	24
Pozvolný zánik	25
Toledské království	27
Barbaři přicházejí	27
Neradostná bilance	29
Al-Andaluz	33
Poslední bitva krále Rodriga	33
Zaslíbení islámu	34
Vládcové věřících	37
Stavitelé, vědci a básníci	40
Medina	43
Reconquista	46
Cesta vede do Compostely	46
Cid a jeho věrní	49
Pod korouhví Santiaga	51
Feudalismus po španělsku	52
Ovce, katedrály, univerzity	54
Katoličtí králové	58
Jho a šípy	58
Exodus	60
Zrození velmoci	62
Španělská renesance	65
Století zázraků	67
Habsburkové na scéně	67

Země se bouří	68
Imperator mundi	70
Nový svět	72
Hon za čistou krví	74
Hrdina černé legendy	75
Proti všem	78
El Greco a El Escorial	81
Cestou k úpadku	83
Poslední Habsburkové	83
Kolaps	85
Zlatý věk	88
Pověry a toreadoři	90
Věk Bourbonů	93
Válka o dědictví španělské	93
Osvícení despotové	95
Goya	98
Panovníci dobrých rádčů	99
Balancování	101
Válka za nezávislost	104
Napoleon před branami	104
Noční můry krále Josefa	106
Revoluce v Cádizu	108
Ferdinand Vytoužený	112
Návraty Starého režimu	112
Synové svatého Ludvíka	114
Epocha isabelská	117
Královna nešťastného osudu	117
Karlisté, desamortizace a konstituce	118
Politici v uniformách	120
Slavná revoluce	123
Nepovedená republika	124
Železnice a romantici	126
Španělsko restaurační	129
Dílo Cánovasovo	129
Osmadevadesátý	131
Předsevzetí krále Alfonse	132
Anarchisté, socialisté a generálové	134
Primo de Rivera	136
Stříbrný věk	138

Druhá republika	143
Ztracené iluze	143
AntiŠpanělsko	145
Občanská válka	149
Povstalci	149
Násilí	151
Revoluce	152
Vítězství?	153
Království Franciska Franka	155
Generalísimo	155
Dvě tváře hospodářského zázraku	157
Nové Španělsko	161
Nespokojení	162
Velký kormidelník	164
Doba ticha	165
Demokratická transformace	169
Čekání na startovní výstřel	169
Demontáž	170
Starosti všedního dne	173
Happy end	175
Dnešní Španělsko	178
Úsměvy Felipa Gonzáleze	178
Osm let s José Maríou Aznarem	181
Jak se žije ve Španělsku	183
Bez cenzury	184
11. březen 2004	186
Česko-španělské vztahy	188
Bibliografická poznámka	194
Encyklopedické heslo	201
Základní informace pro turisty	209
Zastupitelské úřady	215
Důležitá telefonní čísla	215
Jazyková první pomoc	216
Nejdůležitější slova a fráze	216
Výslovnost	217

Španělsko v časech prerománských

Lidé z Altamiry

Nejstaršími nalezenými doklady osídlení Pyrenejského poloostrova jsou kosterní pozůstatky *Homo erectus* odkryté archeology v Orce (Granada), jejichž stáří se odhaduje na 1,3 milionu let. Přestože patří k nejstarším na celém evropském kontinentu, španělský paleolit až do magdalénienu nenabízí žádné výjimečně cenné či zajímavé nálezy – zmiňme snad jenom, že početné kosterní pozůstatky neandrtálských lovců byly objeveny v jeskyních nedaleko Gerony, Valencie a Granady. Poté se ovšem situace dramaticky mění, neboť magdaléniénští lovci z období na konci mladšího paleolitu zejména na severu Španělska zanechali v tamních jeskyních jedny z nejkrásnějších nástěnných maleb celé historie lidského rodu. Obzvláštní proslulosti dosáhla především kantabrijská jeskyně Altamira (nedaleko od obce Santillana del Mar, necelé čtyři kilometry od kantabrijského pobřeží), přezdívaná „Sixtinská kaple čtvrtohorního umění“. Zhruba před 18 000 roky se v Altamire začaly objevovat první tlupy paleolitických lovců. Obvykle se jednalo o malé skupiny – čítající nanejvýše třicet osob – jejichž příslušníci se živili lovem, rybolovem, sběrem škeblí a lesních plodů. Nešlo o permanentní osídlení, ale o sérii krátkodobějších pobytů. Během těchto „návštěv“ několik výtvarně nadaných jedinců zanechalo na zdech jeskyně překvapivě realistické malby a rytiny. Někdy před 15 000 lety vzniká vrcholné altamirské dílo – světoznámí polychromování (ve skutečnosti dvoubarevní) bizoni; posléze se však propadá strop vstupní prostory a přístup do „obrazárny“ je zavalen. Znovu jeskyni objevil až v roce 1868 rolník Modesto Cubillas, jenž částečně uvolnil vchod do podzemí, aby zachránil svého psa, který tam uvízl.

Dodnes není s definitivní platností jasno v tom, jaký význam malby v Altamire a ostatních kantabrijských jeskyních měly. Původně se předpokládalo, že se jednalo o naplnění čistě estetických potřeb některých umělecky disponovaných jedinců. Později se objevily teorie spekulující již o jistém náboženském, či

alespoň magickém pozadí výtvarných projevů: malby prý byly součástí rituálních obřadů a měly symbolický význam. Jeskyně tak byly interpretovány jako jakési podzemní svatyně. V dnešní době se většina historiků přiklání k hypotézám vysvětlujícím motivaci paleolitických malířů jako kombinaci několika faktorů. Roli hrály nepochybně i estetické pohnutky, šlo nejspíše rovněž o jakýsi rituál (dnes blíže nespecifikovatelný), základem však zřejmě byly obřady spojené s přípravou na lov, který byl skutečnou alfou a omegou života tehdejších lidí a na jehož úspěchu záviselo jejich přežití. Oblíbenou kořistí kantabrijských lovců bylo hlavně pět živočišných druhů, které jsou v desítkách tamních jeskyní zobrazovány nejčastěji: jelen, kůň, bizon, pratur a divoká koza. Život byl v té době mimořádně tvrdý a přežívali jenom ti nejzdatnější. Jeden z největších znalců španělského paleolitu Pericot odhaduje počet obyvatel poloostrova v závěrečné etapě doby kamenné na nejvýše 50 000 jedinců.

Od 6. tisíciletí př. Kr. se věčně kočující lovci a sběrači začínají usazovat a v průběhu neolitické revoluce se z nich stávají zdatní zemědělci. Ti jsou již schopni vyprodukovat a ukládat do zásoby takové množství potravy, že mizí nutnost neustálého stěhování a vytvářejí se první stálá sídla. Pyrenejský poloostrov bude v tomto ohledu poskytovat takřka ideální podmínky, neboť v té době vyniká pro pěstitelství příhodným klimatem, jenom mírnými teplotními výkyvy a dostatkem pravidelných srážek. Převážná část dnes bezútesně holé a vyprahlé andaluské a kastilské krajiny byla tehdy ještě pokryta hustou vegetací. Jevišťe je připraveno – na počátku posledního tisíciletí před naším letopočtem se na Pyrenejském poloostrově objevují první civilizace v moderním slova smyslu.

Kolonizátoři z východu

Dodnes zůstává mnoho nejasností ohledně prerománského obyvatelstva budoucího Španělska a Portugalska. Současný stupeň historického poznání tohoto období lze shrnout zhruba následovně. Na jižním a východním pobřeží vznikl civilizační okruh, v němž národy místní provenience (např. Iberové) přijímaly vlivy z vyspělého Středomoří: fénických, řeckých a karthaginských mořeplavců a obchodníků. Fénicičané už někdy

v 11. století př. Kr. založili na samotném jihu poloostrova město Gadir (dnešní Cádiz) a čile obchodovali především s tím nejzajímavějším, co mohlo budoucí Španělsko nabídnout, tj. s kovy, zejména pak s cínem, který byl velmi ceněn jako jedna ze základních surovin pro výrobu bronzů. Postupem času se objevila i další fénická města – Malaka (dnešní Málaga), Sexi (Almuñécar) apod. Zdá se, že dokonce samotné jméno *Hispania* má fénický původ – *isefannin* ve feničtině znamenalo „pobřeží králíků“ a Fénicané skutečně králíka považovali za symbol celého poloostrova. Řekové, kteří zemi dali jméno *Hiberia* (odtud Iberský poloostrov), přicházeli do oblasti v době Velké kolonizace, nejpozději v 6. století př. Kr. Výchozím bodem řecké kolonizace byl přístav Massalia (dnešní Marseille), od severu se pak Řekové posouvali směrem k dnešní Valencii a založili zde několik významných měst, především nejslavnější přístav starověké Hispánie Emporion (dnešní Ampurias). Díky kontaktům s řeckými a fénickými obchodníky se mezi domácím, převážně iberským obyvatelstvem postupně rozšířily tehdejší vrcholné civilizační novinky: písmo a peníze. Kromě toho ovšem kolonisté přinášeli i další inspirace, např. nové techniky barvení látek. Velmi ceněné know-how představovala konzervace rybího masa pomocí soli, jejímž výsledkem bylo tzv. *garum*, mimořádně populární pochoutka ještě v dobách římského impéria, nebo znalost pěstování oliv, z nichž se postupem času stane nejproslulejší španělská plodina vůbec.

Zřejmě zčásti nezávisle na vlivech technologického i kulturního bohatství východního Středomoří vznikla už okolo roku 1000 př. Kr. v údolí řeky Guadalquivir první skutečně „španělská“ civilizace, pozoruhodná říše Tartéssů (*Tartessos*). O obyvatelích onoho bohatého království toho mnoho nevíme, neznáme dokonce ani přesné umístění jejich hlavního města, jisté je jenom to, že šlo o tvůrce vyspělé městské kultury, schopné dokonale obrábět nejrůznější kovy. O jejich vytříbeném vkusu a pokročilém šperkařském umění svědčí slavný poklad nalezený v lokalitě El Carambolo. Nejčastěji se v antické literatuře objevují odkazy na krále Argantonia, vládnoucího na přelomu 7. a 6. století př. Kr. Tartéssové obchodovali především s nerostným bohatstvím a při svých obchodních cestách

prý zajížděli až na britské souostroví. V polovině posledního tisíciletí před naším letopočtem si však jejich království podrobili Kartaginci.

Země Iberů

Iberové – rozdělení do několika kmenů, např. *Turdetanos*, *Bastetanos*, *Ilergetes* a mnohé další – obývali jižní a východní pobřeží poloostrova, kde zhruba od 6. století př. Kr. rozvinuli vyspělou civilizaci. Je nesporné, že Féničané a Řekové významným způsobem ovlivnili její počátky, neméně jasný je i fakt, že si Iberové po celá staletí dokázali udržet významné civilizační prvky vlastní provenience, jako třeba jazyk či písmo. Iberskou civilizaci charakterizovala jak pokročilá metalurgie (zlato, stříbro, železo), tak hradbami obehnaná města. Některé iberské osady – například přístav a obchodní centrum Sagunto – se velikostí a výstavností mohly rovnat i svým řeckým protějškům. Kolem měst se nacházely rozsáhlé nekropole, protože Iberové (až na velmi řídké výjimky) pohřbívali své mrtvé za městskými hradbami. „Města mrtvých“ tak obklopovala „města živých“. Co se pohřebního ritu týče, jednoznačně převažovalo zpopelnění. Do hrobu se často přidávaly i oblíbené předměty zesnulého a dary příbuzných a přátel: zbraně, nádobí, kosmetika apod., jež měly nebožtíkovi zajistit pohodlný život na onom světě. Zvláštní místo mezi těmito objekty zaujímal umělecká díla, zejména sochařské výtvořky a keramika. Mezi oblíbené figury iberských sochařů patřili ležící lvi s otevřenou tlamou, často se jednalo o tematické importy z pestrého řeckého (a později římského) světa fantastických tvorů: sirény, sfingy, gryfové. Na jednom z nejvýznamnějších iberských nalezišť v Porcuně se ale před necelými třiceti lety našly i „bojové scény“, figury rozličně vyzbrojených bojovníků, které vynikají svou detailní propracovaností. Vyskytují se tu i obrazy ze sexuálního života, s největší pravděpodobností s nějakým náboženským podtextem. Nepochybně nejslavnějším nálezem celé iberoarcheologie je však dodnes tzv. Dáma z Elche, nalezená před sto lety v lokalitě La Alcudia de Elche. Jedná se o ženskou bystu zpodobňující krásnou mladou ženu s tajemným výrazem ve tváři, skvostně oděnou a zkrášlenou šperky. Stejně jako v případě mnoha řeckých

a římských soch byla Dáma z Elche původně pokryta barvami, které ovšem v průběhu věků zmizely a ponechaly ji v její dnešní „klasické“ podobě. Přes veškeré spekulace se dodnes nepodařilo objasnit, koho vlastně přeslavná podobizna zobrazuje, dokonce ani to, zda se jedná o obyčejnou (i když bezpochyby významnou) smrtelnicu či přímo o nějakou bohyni. Dáma z Elche není jediným uměleckým dílem tohoto druhu, které se podařilo archeologům nalézt. Stylem i úrovní zpracování se jí blíží Dámy z Bazy a z Guardamaru. Asi nejrozšířenějším hmatatelným výrazem uměleckých ambicí iberských řemeslníků je keramika. Ať už se jedná o nádobí používané přímo u stolu či o nádoby určené k dlouhodobější úschově potravin, jejich hladké stěny poskytovaly mnoho prostoru a možností, aby na nich tvůrci ve zkratce a mnohdy symbolicky vyjádřili své kulturní či politické krédo. Zprvu se jednalo o jednodušší geometrické motivy, později obohacené o vegetativní vzory, vrcholem byly pak figurální kompozice (ptáci, kočkovité šelmy, ženy), objevující se na iberských džbánkách a amforách od 3. století př. Kr.

Iberové rozvinuli svůj vlastní systém písma, který je doložený od 4. století př. Kr., i když je více než pravděpodobné, že k jeho vzniku došlo ještě mnohem dříve. Jde o hláskovo-slabičné písmo, tj. směs znaků označujících buď slabiky nebo samostatné hlásky, jehož komplikovaná struktura dlouho vzdorovala pokusům o rozluštění. Dnes, díky nálezům mincí s bilingvními nápisy, dokážeme iberské písmo přečíst, jakkoliv naše pochopení sdělených informací je nutně jenom velmi povrchní. Jednoduše řečeno, dokážeme iberské texty přečíst, nikoli však přeložit. Stále ještě nevíme ani natolik zásadní informaci, zda Iberové mluvili jedním společným jazykem, či zda existovalo více odlišných dialektů. Jisté je, že iberština nepodlehla náporu latiny okamžitě a že vedle jazyka římských dobyvatel paralelně přežívala po celá staletí. Jsou doloženy zprávy o širitelích křesťanství, kteří se na východě Hispánie ještě v průběhu 2. století po Kr. obraceli ke svým budoucím ovečkám v „jazyce domorodců“. Koneckonců i na některých římských keramických výtvorech se objevují nápisy v iberštině.

Iberové již znali monarchii, nejednalo se ovšem o útvar centralistický, právě naopak, iberští králové obvykle vládli pouze

nad několika sousedními městy. Podle archeologických vykopávek na místech bývalých iberských měst a nekropolí je zřejmé, že mezi Ibery existovaly výrazné ekonomické i společenské rozdíly, což je dalším dokladem vysokého stupně rozvoje jejich civilizace. Jako typičtí představitelé středomořského fyziognomického typu se Iberové vyznačovali olivovou pletí, hladkými černými vlasy a nízkými, spíše zavalitými postavami. Na rozdíl od Keltů, konzumentů másla a piva, dávali přednost tradiční středomořské kuchyni, založené na olivovém oleji a vínu. Iberové – v porovnání s Kelty a hlavně Keltibery – nekladli římské expanzi vážnější odpor a poměrně rychle se rozplynuli v moři latinské kultury a římské civilizace.

Země Keltů

Od začátku posledního tisíciletí před naším letopočtem přes Pyreneje pozvolna pronikali Keltové (*Lusitanos, Galaicos, Cántabros, Astures* ad.), přicházející ze střední Evropy a usazující se zejména na severu, západě a centrální mesetě (náhorní plošině). Keltové, ač jedni z nejlepších zpracovatelů železa v tehdejší Evropě, se v mnoha ohledech nemohli s vyspělými Ibery srovnávat. Jejich sociální organizace byla mnohem primitivnější, převládalo mezi nimi stále ještě společné vlastnictví a mezi některými kmeny na severu dokonce přežíval matriarchát. Keltové na rozdíl od Iberů neznali monarchii a jejich politický život se odehrával na lidových shromážděních, kde svobodní muži rozhodovali hlasováním, případně konzultovali s radou starších. Keltové sice používali písmo, jejich urbanizační úroveň však byla nízká. Žili v poněkud provizorních opevněných sídlech zvaných *castros*, které se podobaly vojenským táborům – okrouhlé domy stavěné z břidlice, chyběly ulice i náměstí. V jedné oblasti Keltové své iberské sousedy přece jenom převyšovali, byli mnohem lepšími válečníky a nezdá se, že by svou nepřiliš radostnou ekonomickou bilanci vylepšovali kořistnickými nájezdy na prosperující iberské osady. Keltové se od Iberů lišili i fyzicky, byli vyšší, silnější a měli světlé vlasy.

Na pomezí mezi světem iberským a keltským se rozvinula specifická směs obou kultur, tzv. keltiberská civilizace. Keltiberové – rozdělení do kmenů jako byli např. *Lusones, Titos, Belos*

či *Arévacos* – se proslavili jako výrobci mimořádně vyspělé keramiky a antičtí autoři je popisují jako skvělé chovatele dobytka, ať už krav, ovcí nebo koní. Krásky i bohatství lesnaté Horní Keltiberie opěvoval ve svých verších i slavný římský básník Martialis, který se narodil v keltiberském městě Bilbilis (dnešní Calatayud, v provincii Zaragoza). Na rozdíl od Iberů Keltiberové nežili ve skutečných městech, jejich osady velikostí i charakterem představovaly jakousi kombinaci vesnice a pevnosti. Způsobem života se Keltiberové řadili mezi zemědělsko-pastevecké obyvatele poloostrova. Nevynikali ani v architektuře, jejich stavby plnily výlučně utilitární účely, bez většího důrazu na estetickou hodnotu objektu. Sochařství se omezovalo na poměrně primitivní figurky, které sloužily k náboženským účelům. Keltiberské náboženství bylo založeno zejména na kultu hvězd a nebeských těles, pozorovaly se a uctívaly rovněž různé přírodní jevy a síly. Mnozí starověcí autoři zanechali svědectví o zvláštním kultu hrdinství rozšířeném mezi Keltibery, který se mimo jiné projevoval tím, že pokud náčelník v bitvě zahynul, jeho bojovníci spáchali hromadnou sebevraždu. Podobné scény byly občas k vidění v průběhu drsných keltiberských válek proti Římu. Díky literárnímu zpracování tou zdaleka nejslavnější byla zkáza posledního nezávislého keltiberského města Numancie (nedaleko Sorie), jehož mnozí obyvatelé si po porážce raději vzali dobrovolně život, než aby se vzdali na milost a nemilost imperiálním dobyvatelům.

Kartaginci

Chronologicky poslední vlna civilizačně vyspělých kolonizátorů – před světovládnými Římany – přišla z Kartága. Kartaginci postupně vytlačovali z jihu poloostrova své příbuzné Feničany a řecké osadníky zahnali až vysoko na sever. Po porážce, kterou jim Římané uštědřili v první punské válce (264–241 př. Kr.), se Kartaginci pokusili kompenzovat svoje teritoriální ztráty (Sicílie a Sardinie) expanzí právě na Pyrenejském poloostrově. Nejprve Hamilkar Barkas a poté Hasdrubal, zeť Hamilkarův, se zmocnili celého údolí řeky Guadalquivir, přičemž Hasdrubal v regionu nejbohatších stříbrných a olovených dolů založil nejslavnější město, které po Kartagincích na poloostrově zůstalo,

Carthago Nova (dnešní Cartagena). Kartaginci ve svých rukou prakticky monopolizovali obchod s nerostným bohatstvím poloostrova. Bez nadsázky lze konstatovat, že právě španělské stříbro pomohlo Kartagincům přežít porážku ve válce s Římany: zaplatili jím vysoké reparace požadované Římem a současně s jeho pomocí dokázali postavit nové žoldnéřské vojsko. Při svém pokusu podmanit si severovýchodní pobřeží narazili však znovu na římské zájmy. Římané v té době již začínají vystupovat jako skuteční páni Středomoří, takže když Hannibal, syn Hamilkarův, v roce 218 zaútočil na přístavní město Sagunto, které mělo podepsanu smlouvu o spojení s Římem, neodvratně začíná druhá punská válka, jejíž výsledky budou mít pro Pyrenejský poloostrov vskutku historický dopad.

Hispania Romana

Vítězové punských válek

Když se roku 218 př. Kr., v rámci bojových operací druhé punské války, vylodily římské jednotky v Ampurias, legionáři mohli jenom stěží tušit, že se chystají dobýt území v budoucnu snad nejdůležitější a zcela jistě „nejřímsštější“ provincie celého impéria a že zde jejich potomci budou slávu Věčného města šířit po předlouhých sedm století. Byla to v mnoha ohledech poněkud zvláštní válka, vždyť Hannibal válčil (úspěšně) v Itálii, zatímco Římané zase hýřili úspěchy na kartaginském území v Hispánii. Ačkoliv Hannibal se na Apeninském poloostrově nesmazatelně zapisoval do dějin válečné taktiky i strategie jako jeden z největších géníů, druhá punská válka se rozhodovala právě za Pyrenejemi, bez zázemí nemohlo totiž Hannibalovo vojsko v Itálii dlouho přežít. Ze strany Říma neexistoval žádný promyšlený plán na dobytí a podmanění Hispánie, zprvu šlo jenom o klasickou podporu spojenců, teprve později se Římané chopili nabízené příležitosti a proměnili Hispánii v jeden ze základních pilířů svého středomořského panství. Především od roku 210 př. Kr., kdy se na scéně objevil Publius Cornelius Scipio Starší, Římané rozvíjeli k dokonalosti svou tradiční taktiku „rozděl a panuj“. Scipio podepsal smlouvy o spojenectví s náčelníky ilergetsých kmenů Indibillem a Mandoniem (oba dva iberští vůdci byli ještě nedávno zatvrzelými přívrženci kartaginské rodiny Barkasů), vbrzku se připojil i turdetanský král Culchas, „pán 28 *opiddas*“ (opevněných měst). Noví římstí spojenci přiložili ruku k dílu a už o rok později, 209 př. Kr., padl strategicky nejdůležitější kartaginský opěrný bod, Carthago Nova. Římské úspěchy pak následovaly jeden za druhým a roku 206 př. Kr. se Římanům vzdala i poslední kartaginská enkláva, slavný, původně fénický Gadir, dnešní Cádiz.

Brzy začalo být všem jasné, že Římané našli v Hispánii – klimaticky i geograficky tak podobné jejich rodnému poloostrovu – zalíbení a že ji hned tak nemíní opustit. Publius Cornelius

Scipio zakládá historicky první římskou osadu nazvanou Italica (nedaleko Sevilly). I když byla Italica původně určena jenom jako provizorní tábor pro ošetřování raněných v bitvě u Ilipa, časem se proměnila ve skutečnou metropoli a předznamenala velkolepý proces urbanizace doposud spíše rurálního iberského a keltského světa. Římané se rozhodli, že se nespokojí s formální kontrolou nově získaného území, ale pokusí se o jeho kompletní „pořímštění“. Postupem času se Hispánie stala mimořádně atraktivním cílem římských migrantů z Apeninského poloostrova. Přitahovaly je zejména dvě věci: klimatická, sociální i kulturní příbuznost Hispánie, z ekonomického hlediska potom možnost zbohatnutí v lukrativním zemědělském podnikání v oblastech kolem Guadalquiviru a Ebra, popřípadě v ještě lukrativnějším sektoru dobývání nerostných surovin. Římané dokázali projevit velkorysost, takže města, která se podřídila bez odporu, získala status tzv. spojenců (*foederatae*), který jim zajišťoval širokou administrativní autonomii, vlastní zákony, možnost razit mince, a zejména je zprošťoval povinnosti platit daně a poskytovat zaopatření římským vojenským posádkám. Kromě Sagunta a Ampurias těchto privilegií dosáhl rovněž už zmíněný Cádiz či Málaga. Pro případ, že domorodci nedokázali ani později adekvátně ocenit dobrodiní, které jim Řím poskytoval, přicházely na řadu poměrně drsné represe. Když se v roce 205 př. Kr. již zmínění iberští náčelníci Indibil a Mandonio vzbouřili proti svým nedávným spojencům, přišli vzápětí o hlavu a jejich spolubojovníci byli odsouzeni, jak píše Titus Livius, aby *zaplatili dvojnásobnou daň, odvedli obilí na šest měsíců dopředu a zásobili vojsko tunikami a tógami*. Kromě toho muselo ještě 30 obcí poslat Římanům rukojmí, kteří by byli v případě obnovené vzpoury popraveni.

Viriatu a ti druzí

V roce 197 př. Kr. již pacifikace Hispánie natolik pokročila, že se senát rozhodl rozdělit nová území do dvou provincií, Přední Hispánii (Hispania Citerior) – východní pobřeží, hlavní město Tarragona – a Zadní Hispánii (Hispania Ulterior) – jižní část poloostrova, hlavní město Cartagena. Brzy se ukázalo, že šlo o poněkud předčasný krok, neboť vzápětí vypuklo povstání,

během něhož římské legie utrpěly několik ostudných porážek a do Hispánie musely být vyslány mohutné posily. Zejména Keltiberové v centrálním Španělsku a Lusitánci na západě se nemínili s římským panstvím smířit za žádnou cenu. Odpor domorodců vyvrcholil v letech 153–133 př. Kr. v tzv. keltiberských válkách. Celých 20 let museli Římané intenzivně bojovat, aby si podmanili keltiberské kmeny žijící v údolích na horním a středním toku řeky Duero. Současně se museli vyrovnávat s neustálým napadáním západní hranice Zadní Hispánie Lusitánci a Vetony, kteří obývali zhruba území dnešního Portugalska. Hned na začátku války v létě roku 153 př. Kr. došlo na řece Baldano k jednomu z největších debaklů římské armády v celých dějinách impéria, když 23. srpna, zhruba 15 km na jih od Numancie, Keltiberové pobili více než 6 000 římských vojáků a prakticky beze zbytku zlikvidovali celou jednu římskou legii. I když Římané bažili po pomstě, museli si na ni ještě dlouho počkat. Přestože při prvním dobývání Numancie – hlavního střediska keltiberského odporu – bylo použito dokonce deseti válečných slonů, poslaných římskými spojenci z Afriky, vše skončilo neúspěchem. Faktem je, že při výběru vojevůdců pro hispánské války měli Římané po dlouhou dobu mimořádně špatnou ruku. Konzul Hostilius Mancinus, který měl roku 138 př. Kr. zakončit dobývání Numancie, předvedl takovou sérii nekompetentních akcí, že vše vyvrcholilo jeho osobní kapitulací, když nahý a s rukama svázanýma za zády musel před branami města prosit nepřitele o smilování. Po letech válčení se nakonec dospělo k situaci, kdy do boje musel být povolán hrdina z nejpovolanějších, sám přemožitel Kartága ve třetí punské válce, Publius Cornelius Scipio Mladší. Scipio vnesl do římských řad potřebnou disciplínu i dosud absentujícího bojového ducha a po patnácti měsících obléhání (50 000 Římanů proti 4 000 obránců) dosáhl vytčené mety: bezpodmínečné kapitulace Numantinců. Bojovalo se až daleko za hranice lidských možností, neboť Říman odmítal jakýkoliv pokus o kompromisní dohodu. Mezi obléhanými, kteří věděli, že bojují na život nebo na smrt, se vyskytly i apokalyptické scény kanibalismu a hromadných sebevražd. Numancie měla v roce 133 př. Kr. sdílet osud Korinthu a Kartága, které byly o třináct let dříve vymazány z povrchu zemského. Scipio na kost vyhub-

lé hrdinné obránce města nijak nešetřil. Padesát z nich si odvezl na svůj triumf do Říma, zbytek prodal do otroctví. Město pak do základů vypálil. Spektakulární destrukce sloužila jako trvalá připomínka a hrozba všem, kdo by se odvážili pomýšlet na odpor proti římskému impériu.

Ještě mnohem méně slavnou kapitolu válečnictví napsali o něco dříve římstí vojevůdci na západě poloostrova. Poté, co prétor Galba věrolomně zmasakroval na 10 000 Lusitánců, přísahali přeživší lusitánští válečníci zrádným Římanům nesmiřitelnou a krvavou pomstu. Zejména pastýř Viriatus vzal svůj slib velmi vážně a na celých deset let se pro Římany stal opravdovou noční můrou. Viriatus nebyl jenom skvělý vojevůdce, ale zároveň rozený diplomat, který dokázal v odporu proti okupantům spojovat i jindy neustále rozvaděné domorodé kmeny. V tom také představoval pro Římany zdaleka největší nebezpečí. Viriatus a jeho spolubojovníci (Púnico, César, Tautalo ad.) přivedli k dokonalosti guerillový boj, který bude ve španělských dějinách ještě mnohokrát slavit úspěch. Jak píše Strabón, taktika Viriatových „partyzánů“ byla založena na léčkách, přepadech ze zálohy, ničení logistické infrastruktury nepřítele a vzápětí na rychlém úniku ze zóny ohrožení. Zoufalí Římané se nakonec rozhodli sprovodit Viriata ze světa způsobem jenom málo hrdinským, tj. pomocí nájemných vrahů (tři jeho pobočníci se nechali podplatit), kteří roku 139 př. Kr. ve spánku připravili o život nejnebezpečnějšího soupeře, se kterým se Řím na poloostrově kdy setkal.

Hispanie se postupem času stala dějištěm mnoha ozbrojených konfliktů důležitých pro dějiny impéria. V letech 81–73 př. Kr. tu vůdce populárů Quintus Sertorius dlouho a úspěšně bojoval proti Pompeiovi. Teprve když byl Sertorius zavražděn svými důstojníky, mohl Pompeius obnovit v zemi pořádek. Pompeius však ve válčení pokračoval i později, jeho sokem se stal César, který u Mundy zažil jeden ze svých největších bitevních triumfů. I to ukazuje na fakt, že Hispanie se postupem času stala provincií z mnoha hledisek Římu a Římanům nejbližší.

V roce 27 př. Kr. císař Augustus, který se osobně zúčastnil drsných bojů proti asturským a kantabrijským domorodcům na severu země, Hispanii Ulterior rozdělil na dvě provincie: Baetica (Andalusie, hlavní město Corduba, dnešní Córdoba)

a Lusitania (Portugalsko a Extremadura, hlavní město Emerita Augusta, dnešní Mérida). Hlavním městem Hispanie Citerior zůstávalo Tarraco, dnešní Tarragona. Později bude právě Hispania Citerior rozdělena na tři provincie: Gallaecia, Tarracensis a Carthaginensis a na začátku 4. století bude správní rozdělení dovršeno, když se šestou provincií stanou Baleárské ostrovy. To už ale naplno probíhal proces romanizace, který dříve iberskou a keltskou Iberii definitivně proměnil v římskou Hispanii a vřadil ji na čelné místo latinského světa.

Romanizace

Romanizace znamenala postupné přijímání římských vzorů v nejrůznějších oblastech života domorodých obyvatel Hispánie. Zcela logicky se jako první začala pořimšťovat lokální oligarchie, když po skončení fáze vojenských střetů dospěla k názoru, že pro ni i pro její potomky bude výhodné co nejvíce se s dobyvateli a jejich způsobem života ztotožnit. V hospodářství se prosadil římský ekonomický systém založený na otrocké práci. Na venkově se začala, zejména na jihu, konstituovat obrovská latifundia, tzv. *villae*, která velmi zkomplikovala budoucnost andaluského venkova. Právě vlastníci latifundií, *potentiores*, spolu se špičkovými reprezentanty provinciální administrativy, představovali vládnoucí společenskou skupinu. S mnohem skromnějšími životními podmínkami se museli spokojit tzv. *humiliores*, občané svobodní, leč nezámožní. Ti se mohli utěšovat tím, že jejich život je stále ještě více než snesitelný v porovnání s otroky, bezprávnými dřiči, řazenými do kategorie „mluvících nástrojů“. V politice byla zavedena římská zastupitelská demokracie se senátem, konzuly, tribuny lidu apod. Neméně důležité bylo rozšíření vyspělého římského práva. Latina postupně vytlačila prakticky všechny domorodé konkurenty – s výjimkou baskičtiny – a stala se univerzálním dorozumívacím prostředkem celé Hispánie. Latinizaci usnadnil i fakt, že veškeré oficiální dokumenty se vydávaly zásadně v jazyce dobyvatelů.

Ustoupit musela i četná domácí božstva, nahrazovaná postupně jejich římskými protějšky. Základem oficiálního kultu bylo pochopitelně uctívání kapitolské trojice: Jupiter, Juno, Minerva. Římané, věrni své pragmatické povaze, ovšem pod-

porovali hlavně „užitečná“ božstva, takže v Hispánii se uctívala Ceres, ochránkyně úrody, či Merkur, patron obchodníků. Mnohdy docházelo ke vzájemně přijatelnému kompromisu, když keltský bůh války Cosus byl ztotožněn s římským Martem, v Cádizu zase největší pocty vzdávali Herkulovi, který splynul s původním fénickým bohem Melkartem. V období císařství byl oficiální panteon pravidelně vylepšován i zařazováním zbožštěných imperátorů, ať už zesnulých (*divi*), či ještě vládnoucích (*augusti*). Později dorazily do Hispánie i kulty bohů východních, z nichž mnohé se v Hispánii dočkaly značné obliby: Isis a Serapis z Egypta, Mitra z Persie či Cibeles z Malé Asie. Vše nakonec vyvrcholilo příchodem křesťanství, jež se stalo posledním významným civilizačním fenoménem, který Řím zprostředkoval. První skupiny křesťanů se organizovaly ve městech, a to právě v těch, kde byl proces romanizace nejvýraznější. Hodnověrné doklady o existenci křesťanských komunit v Hispánii máme až z konce 2. století po Kr., i když je možné, že první širitelé Kristova poselství se na poloostrově objevili už na konci století prvního. Informace o působení sv. Jakuba evidentně spadají spíše do oboru legendistiky. Jako podstatně věrohodnější se jeví zprávy o evangelizační misi sv. Pavla okolo roku 65, ani po ní však za Pyrenejemi nezůstaly žádné konkrétní důkazy. V polovině 3. století je už nezvratně doložena existence prvních biskupů. V průběhu 4. století se církev stabilizovala do té míry, že se změnila v jednu z hlavních opor římsko-hispánské společnosti a současně začala významně bohatnout. Biskupové se stávají zámožnými latifundisty a mnohdy připomínají více imperiální byrokraty než oddané hlasatele Kristova učení chudoby a pokory.

Velkých změn doznalo i společenské uspořádání, snad nejvýraznější metamorfózou prošla hispánská rodina. Původně silná role ženy a matky byla nahrazena extrémně patriarchálním modelem rodiny římské, v níž otec, *pater*, zastávající roli jakéhosi poloboha, rozhodoval o všem podstatném a ve svém chování nečinil často velký rozdíl mezi manželkou, potomky, sluhy a otroky. Už někdy v římském období se rodí budoucí příslovečný hispánský machismus, myšlenková a sociální koncepce chápající muže jako pána tvorstva, ženu potom jako jeho méněcenný doplněk. *Machismo*, geniálně ztvárněné napří-